

Óh, ragyogó, víg hősei közbeszédnek, a napnak,
 Ti, mindig kész élelmesek és ügyesek;
 Mennyországszerzők a más hulló, veritékén —
 Míg sinylődve, nyomottan robótol a tömeg,
 Könnyű álomban szállván tovább. Zúgjak-e? — Jól van!
 Tűrő barmon kuncognak az istenek is!

4.

Nem lehet, óh, mégsem, hogy tartson gőgje az éjnek,
 Már száz hang zendül, törve a korsz, vad időt.
 Hályoga már letörülve a sajtó, mélykődü szemnek,
 S végső, vak mérgét forrja a rossz hatalom;
 Am ragyogón kél s mind fénylőbb kört szánt az igazság
 S száz lánc fogja: minek el kell jönnie, jön.
 Víg-robbanva szökő nedvek vágatnak a mélyben,
 Új tavaszát forrón várja az emberi nem;
 És csak a hulló Rossz rettent szeme fest ma sötétet:

Nyögve terüljön ezer tornya alapjaihoz:
 Ami erő, Törvény, s új szent hulláma a rendnek —
 Tisztultan kél, s új arcod, óh, emberiség!

5.

Drága sugár! — a miénk csak a küzdés és a reménység,
 Vak ködben, keserű gond közt menetelünk —
 Hű vonulók mi, jutalmul a nyugvást nyerve szívünkben:
 Hogy a hívó, nagy szó, im, felszökve talált!
 Hogy csak azért küzdünk, hogy az Ember majdan örüljön,

S pellengérré feszítve a vakság durva kezétől,
 Mi, forró-konok és csöndes jót akarók
 Halk-erőszakosan a rossznak önmaga ellen, Tébolyrázta beteg vert orvosai mi:—
 Óh, s hagyhatjuk-e rossz lázában elégni a dultat,

Testvér, bárha magad hullsz is a szörnyű vitán?!

K É T K U L T U R F O R M A

Irta: KOVÁCS KÁROLY

Kulturális örökségünk felbecsülésének és szerepének kérdése, merő elméleti viták mélyéről, a művelődési politika homlokterébe került. A szervezett-regresszió kulturpusztításai konkrét formában vetették fel a kérdést: mi az, amit ebből a vizözönből át lehet és át kell mentenünk a holnap felé feszülő emberi művelődésbe? Milyen legyen ennek a mentésnek a formája? Milyen osztálytényezők a hordozói?

Felületes látszatra azok elhanyagolható kérdések, amiket mindenki tisztázottnak vél. Az ujkori történelem egymásra következő szakaszainak hordozói: a „harmadik” és a „negyedik rend”. Meghatározó szerepük közismert. Ki kételkedhetne abban, hogy az előbbinek semmibe vesző kulturális örökébe az utóbbi lép?

Valójában a kérdés bonyolultabb, mint az első pillanatban feltűnik. A polgárság művelődésének és egész eszmélkedésének hordozói ugyanis

nem maguk a tőkésék, hanem az úgynevezett „középosztály”: a polgári értelmiség. A polgárság művelődésének hanyatló irányzatai e tévesen osztálynak nevezett réteg tudatában tükröződnek vissza. Egyrészt a „középosztály” kulturális érdeklődésének elkallódásában; másrészt e rétegek egyes elemeinek gyors elöretörésében: elpártolásában kulturális áruházt elkövető osztályától; a hatalmas ütemben elöretörő új kulturális akarásokhoz való csatlakozásában. Ezt az utat követték • *Romain Rolland, Gide, Malraux* és sok más a francia művelődés mesterei közül. Erre az utra lép fokozatosan a polgárság világának valamennyi, valóban kimagasló és jövőös értéket képviselő kulturmestere. Kiindulópontjuk ebben az eltolásban a művelődés osztályjellegének helyes felbecsülése. Világosan látják és vallják: nem a jelző nélküli emberi művelődés jutott csődbe napjainkban. Elvont emberi kultúra nincs. Az általános emberi művelődés elgondolhatatlan mindaddig, míg az osztályválaszfalak a determináló alap megváltoztatásával, le nem omlanak. Ezért a negyedik rend osztályemberi művelődésének vonalába állanak s ez osztály törekvéseinek támogatásán keresztül munkálkodnak az egész emberi művelődés magasabb sikra emelésén. Ebből a nézőpontból mérlegelik a kulturális örökség kérdését is. „A mi örökségünket mindazok a megnyilatkozások, amelyek feleletet adnak problémáinkra... Ezért a kulturális örökséget nem a remekbe készült alkotások teszik, amik mindenkit csodálatra készítenek, hanem azok, amelyek élethez segítenek bennünket”. (Malraux). Ez a tábor alkotja a szervezett-regresszió kulturbarbárságával szemben a következetes kulturpolitika és kulturhaladás táborát.

Dőreség volna azonban szemet hunynunk az előtt a tény előtt, hogy létezik egy harmadik irány, egy harmadik út is. Azok képviselik ezt, akik képtelenek felismerni ennek a nagyszerű művelődési fordulatnak az osztálytartalmát meg osztálytávlatait. Az ide tartozó kulturmunkások, jóhiszeműen vagy helyzetükből következő megalkuvással, a történelmi fejlődés menete által felrobbantott és ellenséges táborokba taszított „középosztály” művelődési egységesítését, „átfogó szellemű nemzetszemlelmi alkotásához” való visszavezetését vélik az idő parancsának, miközben elhanyagolható mennyiségként kezelik ennek az alkotásnak a tartalmi oldalait. Ezek „középosztályunk hanyagságában és érzéketlenségében” látják okát „műveltségi életünk végzetes megrokkolásának”. Ez pedig veszélyes irányzat. Csak a „megrokkolást” látni, ugyanakkor pedig a másik oldalon nem fedezni fel a nekiserdülő új születéseket: a mai osztályviszonyok és törekvések egészének fel nem ismerése által meghatározott gondolkozást fejez ki. Az ilyen eszmélkedés helytelen szempontokat ad. Téves diagnózist eredményez. Ez viszont helytelen gyógy módhoz vezet. Következmény: az őszinte akarással kiutat kereső kulturmunkások fáradozása elvetélésekbe zuhan.

Világprobléma ez. Láttuk, hogy a Nemzetközi írószövetség londoni összejeövetelén, világarenám birkóztak vele a hanyatlás lejtőjére jutott „nyugati” művelődéssel szembefordult legkiemelkedőbb kulturmesterek. A harcokat azonban az egyes országok szűkebb kulturterületein vívják meg. Itt történnek meg a szükséges felmérések és átértékelések. Innen indulnak ki a művelődés haladó erőinek csermelyei, hogy a haladó gondolatnak mindent magával ragadó hatalmas folyamában egyesüljenek

Magyar kultúránk sok tekintetben sajátos helyet foglal el, úgy a kulturpolitika, mint az ezt kiegészítő kulturális örökség vonatkozásában. Öt ország határai közé parancsolva, tág mezeje nyílik a regionális eltéréseknek. Előítéletek és gátlások születnek, amelyek késleltetik egységes felsorakozását és kiteljesedését a haladó kultúra világszinvo-

nala felé. Számtalan, tulhajtástól vagy szűk nézőpontokból származó, elvetelés az eredmény. Helybentopogás, Nagyszenti lendületek önmagukba omlása. Olyan utak megismétlése, amelyek már magukra vonták a bírálatot: felmértettek és könnyűnek találtattak. Mindazon eredményeket, amelyeket egy egységes nyelvterületen fejlődő művelődés egyszer, s mindenkorra rögzíthet és közkinccsé tehet; magyar kulturánk különböző területeken külön-külön kényszerülünk, nagy áldozatokkal, meghódítani. A látszat az, mintha a szlovén-szlovák Sarlós-generáció csak azért járta volna végig egy helytelen elgondolás és célkitűzés szükségszerűen összeomlás-hoz vezető kálváriás iskoláját, hogy félévtizeddel később, a magyarországi értelmiségi fiatalságból kirajzolt, új utak után kutató csoport, ugyanezen csapásokra tévedjen. Az egyik területen meghódított tapasztalat a másikon nem válik hussá és vérré. Mintha tudomással sem bírnának róla. Az új, kísérletező elindulás viszont követőkre talál más területeken is azoknál, akiknek feje fölött nyomtalanul haladt el az élet. A szükséges tisztázódás és az erre támaszkodó előretörés helyett elvetélések körforgásos halmozódását éljük meg.

Irodalmi alkotásokat és kulturális kezdeményezéseket kell a mérleg serpenyőjébe dobnunk, Kulturális eseményeket, amelyről ma Magyarországon, Transzylvániában és Szlovénia szlovén szlovén egyaránt irnak és a jugoszláviai, meg az emigrációban élő magyarság körében is beszélnek. Olyan új jelenségeket, amelyek a fiatal értelmiségi generáció egy új kikristályozódását készülnek elindítani. A Tardi helyzet, a dokumentáló irodalom néhány gyönyörű romániai hajtása, a Tavaszi Parlament: gyűjtőfogalmakként kell ezeket egymás mellé állítanunk. Nem azonos fajsúlyúak. Eltérő formákban jelentkeznek, Mégis, minden különbözőségük ellenére, ugyanazon töből hajtottak, Ugyanazon kulturtörékvés ikertestvérei.

„Szabó Zoltánt az Ady-Móricz-Szabó Dezső triász szellemisége és harcoss humanista parancsa küldte ki Tard faluba” — olvassuk egy cseh-szlovákiai, maradéktalanul haladó napilapban. Ugyanaz, olvassuk tovább, amely „a szlovén-szlovák Sarlósokat a Csallóközbe, Gömörbe és Kárpátaljára”. Helyzetfeltárás, népi-kultúra terjesztés. A faluval azonosított „magyar nép” megismerése. Ez a cél. Becsületességgel és tekintetnélküli őszinteséggel vallott cél. Az író megrögzít mindent, amit lát. És vállalja, bátor hitvallással, cselekedetének minden következményét.

A szubjektív elismerésen túl azonban egy kérdést kell feltennünk a Tardi Helyzet dokumentálásával, meg a hasonsszellemű alkotásokkal szemben. Mi következik azután, hogy a Tardi Helyzetben megismertük egy magyar falu életét, amelynek minden magyar falu szakasztott mása? Mi következik azután, hogy ennek a magyar falunak vonaglásos életét dokumentumszerűen feltártuk? Ez a kérdés, amit Balogh Edgár már megpendített a *Brassói Lapokban*, a kulturális haladás szemszögéből csaknem fontosabb, tovább mutat, mint magának a dokumentálásnak pusztá ténye.

Nézzük a Sarlósok útját, akiket „ugyanannak az Ady-Móricz-Szabó Dezső triász szellemisége és harcoss humanizmusa (ritkítva tőlem, K.K.) küldött ki a faluba”, amely Szabó Zoltánnak is kezébe nyomta a tollat. Szociográfiai vándorutra keltek. „Valódi népi kulturát” akartak vinni a „falvak magyar népének”. Következetes és bátor Vizsgálódásuk azonban csakhamar rátapintott arra, a különben széles rétegek előtt ismert tényre, amit Szabó Zoltán is fölfedezett. Nincs „magyar falu”. Kihasználókra meg kihasználókra bomlik. Osztályokra, amelyek az élet, valamennyi döntő kérdésében farkasszemet néznek egymással. Felvető-

dött itt is a kérdés: mi következik ezután? Ami következett, az egy maroknyi élenjáró elhatározó balratolódása, majd szétszóródása; magának a mozgalomnak, mint olyannak pedig felbomlása. A falu valóságának felismerése választóvízként hatott. Sokakat visszariasztott. Elvette kedvüket a valóságkutatástól. Ez a Sarló tanulságtétele. Ezt a tanulságot kell a Tardi Helyzet feltáróinak komoly és őszinte mérlegelés tárgyává tenniük.

Elégtelen a tények pusztá dokumenálása. A döntő kérdés így alakul: milyen törekvések szolgálatába állítjuk szerzett felismeréseinket? A dokumentálás, saját erejénél fogva, nem tudatosítja még szükségszerűen a helyzetet mindenki előtt Annál kevésbé ragad meg ős ráz fel azok elviselhetetlensége ellen. Akik elég bátrak voltak ahhoz, hogy egy falu életén keresztül rátapintsanak, ha bizonyos fokig elégtelenül is, minden magyar falu égő sebére, azoknak tovább kell lépniük. Fel kell tárni azokat az összefüggéseket is, amelyek a falut és várost kapcsolják egybe. Mert ezen és egyedül ezen a vonalon keresendő és található fel a dokumentáláson túl, a jövőbe nyúló megoldás. A Sarló összeomlása árán megvásárolt történelmi tapasztalat átsegítheti a magyar falu minden feltáróját ezen a zökkenőn.

Szükséges kiinduló pontnak tűnik fel a falu szociográfiai feltárása ahhoz, hogy a középrétegekből kiinduló értelmiségi fiatalság a népvalóság ellentmondásos kettéhasadtságára ismerjen. Minduntalan saját személyes tapasztalatain keresztül kell ráébrednie olyan tényekre, amelyek a következetesen haladó sajtóban nem csak évtizeddel ezelőtt felfedődtek, hanem évtized óta makacs harc is folyik megoldásukért. Nem lehet ez véletlen. Kell magyarázatnak lennie erre a különben érthetetlen erőtétkozlásra. És nem is szükséges sokáig kutatnunk a magyarázat után.

Ennek az értelmiségi fiatalságnak zöme más nézőpontok alapján közeledik a faluhoz, más módon akarja megoldani annak sorskérdéseit, mint a következetes haladás tábora. Más kulturképlet, eltérő kulturforma Vajudik bennük. „Uj népi eszme indulása” ez. Sok tekintetben olyan, amely féltizeddel korábban a Sarlós fiatalságot a haladás egy sajátos válfajának útjára terelte. Hangos haladó szólamai mellett a regresszió egész sor tünetét mutatta fel ez a progresszivitás. A középrétegek vezetésre hivatottságát hangsúlyozta és hangsúlyozza ki. Olyan kulturképletet nyújt, amely a tények makacs ellenkezése ellenére minduntalan visszatér a „nemzetegység” valótlan fikciójához. Elfeledni igyekszik a kulturakarások osztálymeghatározottságát. A középrétegek sajátos viszonyaiból következő határoltóságával mindenütt csak az egyesítő tényezőket látja meg, míg az osztályok közé szakadékot hasító körülmények előtt makacs látninemakarással huny szemet. Csak egy része ennek a kulturképletnek a falujárás ég a faludokumentáció. Megveti lábát a kulturális lét valamiennyi területén. Szabó Dezsőt „harcos humanistának” léptetik elő és képtelenek megérteni ennek a felfogásnak kiáltó valótlanságát. A kisebbségi létet „elsősorban nem politikai, hanem tudományos kérdésnek” tüntetik fel. Mindenütt az egymással szembenálló osztályok közt ingadoznak. Közvetíteni törekednek. „Nemzetszellemi egységet” igyekeznek létrehozni, legalább a művelődés területén.”

Kirívó példája ezeknek a törekvéseknek a szlovenszkoí Tavaszi Parlament.* Eglyőre csak a neve él ennek a megmozdulásnak. Éppen az „egész kisebbségi magyarságot átfogó volta” miatt, ha mozgalom, ugy

* A Korunk ebben, a megállapításban is, mint egyebekben, igen szívesen ad helyet a vitának. (A szerk.)

mondvacsinált mozgalom.

Annak idején ezen a helyen juttattam kifejezésre aggályaimat, éppen „a Tavaszi Parlament jó munkájáért” megtett kritikai észrevételek formájában. Azóta ezek a felismerések általánosakká lettek. Maga *Barta Lajos* is éleslátóan szögezte le nemrégiben: „Hogy a viharzónába egyszer mégis bele kell jutni, ezt csak azok leplezhetik maguk elől, akik végig hinni tudnak az ellentétek idilljének zavartalan folytatásában”. (*Magyar Nap*, 1936. augusztus 13-i száma). Mindazok azonban, akik a falu dokumentálásában látják az értelmiség feladatának csúcsteljesítményét, ínéig mindig babonás hittel ragaszkodnak ehhez az „idillhez”. Az eredmény: öt hónap után egy könyvnap terve, amit az utolsó pillanatban elhalasztani kényszerültek.

Ezen a kérdésen túl azonban főképpen a Tavaszi Parlament elgondolása által nyújtott kulturképlet foglalkoztat bennünket, amely mutatis mutandis, a legszorosabb kapcsolatot mutatja a falu feltárása után kiáltó törekvésekkel. Ismét és nyomatékkal kell lerögzítenünk: a Tavaszi Parlament még a tág értelemben vett haladás gondolatát sem vetette fel. Nem merete. Ellenkező esetben az idillikus együttárgyalás azon nyomban felborult volna. Hangoztatott célja: „egységes irányú magyar kulturmunka... olyan közös kulturmunka, mely a csehszlovákiai magyarság egyetemét magában foglalja.” Hogy mi legyen ennek az „egységes irányú magyar kulturmunkának” a tartalma, azt illetően az érsekújvári tanácskozás mind mai napig adós maradt a válasszal. Abból a vitából azonban, amely ma a csehszlovákiai magyar sajtóban a dilettantizmus meg az írói felelősség kérdése körül folyik, eléggé világosan rajzolódik elő a Tavaszi Parlament alapján álló alkotó értelmiségek elgondolása. Egy szétfolyó népi-kultúra állásfoglalása ez, amelynek, minden ellenkező bizonygatás ellenére, semmi köze az „európai színvonalhoz”. Semmi köze azokhoz a sorskérdésekhez, amelyeket a tavalyi párizsi írókongresszus, a Nemzetközi írószövetségnek e nyár folyamán megtartott tanácskozása vagy akár a trencséni-eplici szlovák írókongresszus vetett fel. Éppen ebben a törekvésben, amely pedig a regionálizmus béklyóiból volna hivatva kiemelni művelődési életünket, éppen ebben tobzódik a legreménytelenebb regionális határoltóság.

Párizsiban, 1935 júniusában, a kultúra védelmének jegyében, eltérő politikai nézetű írók találkoztak. Kevesen voltak közöttük a következetesen baloldaliak. Egy részük nem is tartozott a szó osztályos értelmében felfogott baloldalhoz. A művelődés megvédelmezésének főfeltételében azonban valamennyien egyetértettek. Abban is, hogy a polgári jellegű „nyugati” kultúra válságba jutott, Az emberiség művelődését a kátyuba jutott polgári kulturhanyatlással szemben, a negyedik rend törekvéseinek jegyében kell megvédelmezni. Ide torkolt a lefolytatott vita. Ez volt az összejövétel döntő többségének hitvallása. Különböző politikai megvilágnézetet, eltérő irodalmi alkotómódszert képviseltek ezek a kulturmeszterek. Nem mérhették fel azonos mélyenszántóan ennek a vitának és a levont következtetéseknek messzeható történelmi távlatait. De valamenyiben ott élt az el nem törölhető benyomás: egy önmagát túlélt osztály művelődését temették itt. Egy új, friss életerőtől duzzadó osztály művelődése ölelte magához azt, ami a multból igaznak, szépnek és emberségesnek lenni megmaradt.

Érdekújváron hiányoztak a Párist visszhangzó és példázó szavak. Ami hittel haladó erő a csehszlovákiai magyarság művelődési életének hordozói közt akad: vagy távolmaradt; vagy csak elégtelen súllyal jutott kifejeződésre. Félévvel a parlament után meg lehet és meg kell ezt mondani.

Mindezekkel kiteljesedett az a kulturképlet, amely a faludokumentálástól az „egységes irányú magyar, kulturmunkáig” terjed. Tartalma: 1. a „középosztály” vezérszerepre hivatottságának erőteljes kihangsúlyozása; 2. a művelődés osztályalapjainak fel nem ismerése; 3. a negyedik rend kulturális elhivatottságának figyelmen kívül hagyása; 4. a világ-szerte ennek az osztálynak jegyében nekiszendülő kulturális eszmélkedéssel egy új kulturképletnek a „középosztály” köré csoportosuló „népi kulturának” szembeszegezése.

Nem kívánunk mind e jelenségeiknek gazdasági determinációjára is kitérni. Ebben a vonatkozásban teljesen elegendőnek tartjuk a másodlagos osztály-meghatározó jelleg felfedését. Ez is kellőképpen magyarázza meg egyesek nagyvonalúságának és mások békatávlatának találkozását egy olyan kulturképlet közös mezején, mely nem vet számot a ma kiáltó parancsával. Ez pedig a kulturregresszióval szemben felsorakozó népellenállás kibontakozását nem sietteti. Ellenkezőleg. Lefékezi azt.

Cél és eszköz nem állhatnak egymással merev ellentétben. Ha van tapasztalat, amit az elmúlt évek történetéből le, kell vonnunk, az így hangzik: a szervezett-regresszió előretörésével és eluralkodásával szemben a negyedik rend valósága az egyetlen szilárd csoportosulási pont. A kulturális örökség, a kulturális vezetés s a kulturális felelősség tartalma ezért nem lehet más, mint: elpártolás a szervezett-regresszióba hajló polgári kulturakarástól és a konkrétan „népi”, a negyedik rend osztályemberül beszélő kulturája felé való közeledési. Akik ezt a követelményt megkerülik vagy más kérdések előtérbe helyezésével szorítják félre: a felelősségvállalás elől térnek ki.

Két kulturforma viaskodik itt egymással. Egy, amely következetes felismerések ösztönzésére természetesnek tartja a negyedik, rend vezető-szerepét. Ez a kulturális alkotás területén az új realizms alkotómódszerét vallja. Kulturpolitikájában a legszélesebb tömegek törekvéseivel való egybeolvadást, a közép- és alsórétegeknek és az értelmiségnek egy haladó népegységbe olvadást szorgalmazza. És egy másik, amely megreked a „középosztály” ostromlásánál. Dokumentálás után kiált. A negyedik rend köré tömörülő harcos népegység helyett önmaga köré igyekszik a, kulturális akarásokat csoportosítani. Jövős kilátásai csak az előbbinek lehetnek.

Örülünk kell művelődési életünk lassu mozgásba lendülésének. Üdvözlünk kell a dokumentáló irodalomnak olyan hajtásait, mint aminő a Tardi Helyzet. Legyünk azonban mértékletesek a dicséretekkel. Az öt részre szaggatott magyar kultúra egyes alkatelemei közt végre termékeny anyagcsere van kialakulóban. Ez a tény a jövő számára a regionális megkötöttségek levetkőzését és egy egységes haladó magyar kulturavonal kialakulásának zálogát jelenti. Éppen ezért kell a kérdések középpontjába állítanunk a nagy nyugati országokban, elsősorban Franciaországban felszínre vetett törekvések tanulmányozását, megértését és elsajátítását. Ez áll ma a jövőt képviselő kulturforma síkjában. Senki sem térhet ki előle, aki a harcos humanista, szellemben felifogott emberi művelődés megtagadójává lenni nem akar.

A HASZNOS BABONA: — „A babona szükségletét egyedül a titlalmak, bármennyire hasznosak is ezek, nem egykönnyen irthatják ki, inert azok a túlradó remények, amelyek a babona mélyén élnek, a leg-sajátosabb tulajdonai mindazoknak az embereknek, akik megszokták, hogy d sors az ő cselekvésük nélkül alakuljon.” (Frankfurter Zeitung. 1936. V. 31.)